

JAUFRE

A cura d'Anton M. Espadaler

BIBLIOTECA BARCINO

JAUFRE

TRADUCCIÓ I ESTUDI D'ANTON M. ESPADALER

EDITORIAL BARCINO

BARCELONA, 2021

BIBLIOTECÀ BARCINO

DIRECTOR
ORIOL MAGRINYÀ

CONSELL ASSESSOR
LOLA BADIA, GERMÀ COLÓN †,
FRANCESC J. GÓMEZ, TOMÀS MARTÍNEZ,
JOSEP MASSOT, RAQUEL PARERA, JOSEP PUJOL,
JOAN SANTANACH, ALBERT SOLER,
JOSEP SOLERVICENS, GUILLEM USANDIZAGA

FUNDACIÓ////**CARULLA**

ÍNDEX

PREFACI	7
---------------	---

JAUFRE

Pròleg (1-94).....	17
1. L'aventura del rei Artús i la bèstia ferotge (95-484)	23
2. L'ofensa a la cort (485-713).....	45
3. Estout de Vertfull (714-1331).....	59
4. El cavaller de la llança blanca (1332-1657).....	93
5. El soldat (1658-2179).....	111
6. Els leprosos (2180-3016).....	139
7. El jardí de Montbrú (3017-3560).....	185
8. Nit d'insomni a Montbrú (3561-4167).....	215
9. El bover (4168-4343).....	249
10. Auger d'Eixart (4344-4878).....	259
11. El cavaller torturat (4879-5169).....	289
12. El cavaller negre (5170-5660).....	305
13. El gegant (5661-5840).....	333
14. Taulat de Rogimont (5841-6684).....	343
15. La filla d'Auger (6685-6923).....	389
16. Brunissenda (6924-7978).....	403
17. Melià de Montmelior (7979-8326).....	459
18. La fada de la font (8327-8742).....	479
19. Felló d'Albarua i la terra erma (8743-9426).....	503
20. Les noces a Carduel (9427-9817).....	541
21. L'aventura de l'ocell (9818-10248).....	563
22. La fada de Gibell (10249-10691).....	587
23. Retorn a Montbrú (10692-10956).....	611

PREFACI

Molt probablement entre 1272 i 1276 un escriptor amb un esmolat esperit imaginatiu i juganer va redactar una novel·la que havia de provocar franques rialles entre l'auditori a qui anava destinada: el romanç de *Jaufré*. Després d'un lapse de temps que no podem precisar, un altre escriptor, amb el mateix nervi, va donar a la narració la forma en què ara la coneixem. Dos autors, doncs, per a una obra que inaugura a la Corona d'Aragó la tradició novel·lística. Fins aleshores, en un univers literari dominat per l'obra lírica dels trobadors, l'única mostra narrativa la proporcionaven —ultra algunes peces d'èpica— peces més aviat curtes, anomenades *noves*, de caire i to molt variat, en la confecció de les quals a Catalunya es destaquen dos noms: el fundacional de Ramon Vidal de Besalú, el primer gran narrador en la que llavors era la llengua de cultura que definia la civilització entre el Loira i l'Ebre, l'occità; i el del trobador adscrit a la cort de Jaume I, però sobretot a la del seu fill Pere el Gran, Cerverí de Girona (1260-1285).

I mentre els catalans i els occitans componien relats breus o poemes farcits amb els conceptes, els personatges i les situacions que conformaven l'escenografia bastida pels lírics, on el motor principal era l'amor —segons un corrent que a casa nostra arrela de manera definitiva a finals del segle XII a la cort del rei Alfons I, no debades dit el Trobador—, el que distingia la cultura literària en llengua francesa era justament allò que no acabava de trobar el seu espai al sud: la novel·lística.

La narrativa en llengua francesa llega dos grans mites nascuts entre les boires bretones que han arribat als nostres dies: la llegenda de Tristany i Iseut, a la qual, a més dels noms dels primers autors que la rimaren, com Béroul o Thomas, haurem d'incorporar el de Wagner; i les llegendes cavalleresques bretones, al cim de les quals trobaríem el rei Artús i els cavallers de la Taula Rodona, que avui perviuen —a més de l'ineludible Wagner i el seu *Parzifal*—, gràcies a obres com el cicle creat per J. R. R. Tolkien amb el *Senyor dels anells*, o fins i tot, especialment entre el públic juvenil, l'exitós *Harry Potter*, nova variant del mag Merlí, que de ben segur ja havia estat reconegut en la figura dels dos Gandalf de Tolkien.

La novel·lística europea neix en llengua d'oïl i es forma al voltant d'una temàtica que extreu de l'univers dels bretons el seu material. Un material fascinant pel que té de misteri, de realitat sorgida de les ombres, situada en un temps inconcret, on regeixen lleis desvinculades de qualsevol experiència coneguda, i poblat per éssers fantàstics que justament per això permet la realització d'empreses prodigioses.

Al voltant del rei Artús i els seus cavallers, de la reina Ginebra i les seves dames, gira un món que es defineix no solament per ser exemple de cortesia i de bon govern, sinó perquè aquests cavallers accepten de dur a terme allò que defineix el seu destí i la seva raó de ser: una *aventura*. L'aventura significa abandonar el confort de la vida de cort per enfrontar grans riscos, sotmetre's a proves inòides, assajar el valor i l'enginy, sortejar l'imprevisible sense témer el combat, ni la mort, ni els abismes dels enigmes més sorprenents, ni l'encís de les meravelles més seductores. En l'aventura, allò que els immortals no poden fer, com recordava Vladimir Jankélévitch, perquè no poden perdre la vida, hom es descobreix a si mateix, aprèn, reconeix el sentit de la seva funció com a cavaller, i hi pot trobar fins i tot l'amor. Però ha d'admetre que els plaers de l'amor no poden prevaldre sobre l'ofici de cavaller.

L'aventura és essencialment solitària, però els seus resultats reverteixen sobre el bon ordre feudal i confirmen la bondat de l'univers governat pel rei Artús, el primer dels cavallers, que tanmateix no emprèn mai cap aventura. Són els joves membres de la Taula Rodona, destinats a *errar* —aquest és un altre mot clau, que, com apunta l'autor del *Curial e Güelfa*, simplement vol dir caminar en francès— i a fer-ho constantment a la recerca d'un mal abstrús, arcà, atàvic, que amenaça el sentit de Justícia que emana de la cort artúrica. Les proeses d'aquests joves cavallers són font d'honor per al rei, que gràcies a ells augmenta sense parar el seu prestigi.

Entre el 1170, any probable de la redacció de l'*Erec* —el cavaller que es va sentir temptat pel benestar de la vida matrimonial, oblidant les exigències de l'errància cavalleresca—, i el 1185, any en què, versemblantment per mort del seu autor, resta inacabat el *Perceval o El conte del Graal*, que havia d'excitar la imaginació d'una plèiade d'escriptors i de suscitar un seguit de continuacions que engrandiren l'atmosfera de dens simbolisme que l'envoltava, l'escriptor xampanyès Chrétien de Troyes va compondre, altres tres *romans* fonamentals en els quals el món artúric quedava definitivament perfilat. Els llocs —Carduel, residència del rei, ja esmentada com a tal per Maria de França, el bosc de Brocelianda, on, segons diuen els bretons, passen fets extraordinaris, la landa, la fontana màgica—; els personatges —el senescal Queu, que no sap dominar el seu caràcter impertinent, Galvany, el cavaller model, Ivany, el cavaller del lleó (com després ho serà el comte de Warwick i ho recollirà Joanot Martorell), Lançalot, enamorat fins a la humiliació de la reina Ginebra, i un elenc llarg de secundaris que amb el temps s'ampliarà fins a desafiar la memòria de qualsevol lector—; els comparses —nans, ermitans, varvassors, algun bover, guardabosc—; i, és clar, els antagonistes —gigants, malfactors, cavallers rudes, primitius, bosquetans i

marginals que ignoren l'abast polític i civilitzador del nou ordre i mantenen *costums* extravagants i injustos.

Amb el temps, d'altres personatges guanyaran un protagonisme que no és en Chrétien, però que ja existia en els seus predecessors, com Merlí i la germana d'Artús, la fada Morgana, que s'endurà el rei després de la batalla de Salisbury, en la qual és traït pel seu nebot Mordret, i el durà a l'illa d'Avalon (que alguns identificaran amb Sicília) per curar-li les ferides, on espera el moment per reaparèixer entre els vius i tornar a regnar entre els bretons.

Abocats a la defensa de vídues, orfes, donzelles amenaçades i tota mena de desvalguts, aquests cavallers no poden viure sense aquest complement de la condició cortesa que és l'experiència sentimental, que Chrétien desenvoluparà en diversos graus i sempre fent gala d'una finor psicològica notable. I així, al costat d'Erec s'alça la figura d'Enida; al d'Alexandre, la de Soresdamor; Laudina amb Ivany, Fenisa al costat de Cligès, o Blancaflor al de Perceval.

Jaufré constitueix amb Brunissenda una de les parelles més singulars de tota la literatura medieval, i en aquest sentit hom esperaria per a ells una fama que tanmateix no han conegut. Brunissenda, senyora de Montbrú, impressionant vila fortificada, sola, sense parents, i amb el seu senyor sotmès a turment pel pèrfid Taulat, descobreix l'amor quan ordena empresonar i, si convé, eliminar precisament el cavaller que li acaba de desvetllar una agredolça i profunda commoció. Els versos en què es descriu la vivència de l'amor en els dos protagonistes tenen tant de tremp poètic que van atreure l'interès dels compiladors de dos cançoners lírics. Ara bé, aquest amor, modelat segons el que proposa Chrétien al *Cligès*, o sia en una perspectiva matrimonial, i no lliurat als dictoris d'una passió que no respecta cap interdicte, com al *Tristany*, té el seu origen en un passatge en què la comicitat obté els seus millors registres.

Qui escoltava narració, i ara qui la llegia, hauria d'observar els neguits contraposats de l'un i de l'altra amb un somriure sos-tingut, tot gaudint amb el joc de l'autor que narra com una dama abatuda per les sofrenes del seu senyor, encolerida perquè no pot dormir, per tal com Jaufré ha irromput en el seu jardí i els ocellets que la calmaven han deixat de piular, s'enamora d'algú que no sap d'on surt, a qui vol castigar amb duresa, i que només desitjava que no el molestessin per poder fer un son després d'uns dies immers en una aventura. Mentre Jaufré, combatut, esbatussat i pres, segur de trobar-se entre ànimes infernades o, en el millor dels casos, entre complets tocats de l'ala, i que solament pensa a fugir, aprofita els escassos instants de tranquil·litat per rememorar la bellesa de tan curiosa dama. Jo sospito que la càrrega humorística que envolta la parella és el que ha impedit que passés a formar part de la galeria d'amants cèlebres i no fos citada per cap escriptor posterior.

La seqüència de la trobada entre Jaufré i Brunissenda condensa el sentit de la novel·la. Les narracions artúriques tendien a desenvolupar un seguit de situacions esdevingudes tòpiques —per exemple, no dinar a cort fins que no es presenti una aventura; ensopegar en plena foscor amb un terrible soroll d'armes sense que se sàpiga d'on prové ni a què obeeix; l'aparició a la cort d'una donzella a punt de ser desposseïda, amb risc de ser violada per un cavaller brau i felló...—, la majoria de les quals responien a motivacions no aparents. Allò que no era fàcilment explicable es resolvia tot sovint recorrent al simbolisme. Aquesta manera de fer creix a partir d'una novel·la com el *Perceval*, en què el protagonista es mou en un univers plenament simbòlic. Cavalcar a la recerca d'una aventura implicava capbussar-se en un mar de símbols.

I de subtileses. En un dels moments més intensos d'*El conte del Graal*, Perceval és sorprès contemplant extasiat les gotes de sang d'una oca ferida per un falcó damunt la neu, que

li evoquen la bellesa del rostre de Blancaflor, i és tret del seu somnieig per uns desconsiderats i agressius Queu i Sagremor, a qui ha d'enfrontar-se per poder seguir gaudint-ne. El *Jaufré* ho transforma, rebaixant-ne fortament l'abast: el somnieig de Jaufré no és altre que les ganes terrenals de dormir, i quan lluita contra els qui les hi volen treure per ordre de Brunissenda, no persegueix de protegir una amorosa visió, sinó continuar dormint, perquè té son i està cansat.

A *El conte del Graal* l'aparició de la llança que sagna provoca en Perceval una reacció paralitzant de mudes, i en lloc de demanar pel sentit que amaga l'escena, calla. En un text posterior, concebut com un pròleg a tot el *Graal*, com l'*Elucidation*, la sola contemplació de l'enigmàtica llança causa una cridòria de dolor general que es reproduïx tres cops al dia. Al *Jaufré*, on quan hi ha una llança tot pren un altre caire, els crits, que també es fan diversos cops de dia i de nit, són suscitats pel dolor que causa als seus súbdits, Brunissenda inclosa, l'empresonament del seu senyor, Melià de Montmelior, en poder de Taulat. Jaufré, al contrari de Perceval, pregunta i, en fer-ho, rep sistemàticament i repetida l'insult i els cops enfollits de tots els qui habiten les terres de Melià. Com que Jaufré no sap a què respon semblant actitud, ni d'on prové l'estímul que torna gent en principi amable en uns energúmens perillosos i insuportables, es persuadeix que en viure una aventura en realitat el que està fent és palpar la irracionalitat més extrema, l'absurd portat al límit, mentre la seva estranyesa davant el que es torna incomprendible el que fa és posar de manifest la bondat del seny més elemental. La racionalitat necessària del seny més elemental.

El contrast activa la comicitat, mentre la repetició és el mecanisme que l'assegura. El *Jaufré*, doncs, es planteja com la paròdia desinhibida de les complexitats misterioses de l'univers artúric. I ho fa en clau de comèdia, capgirant situacions, re-

produint i exagerant els trets dels personatges mes característics, sobretot els negatius, o inventant escenes d'una comicitat franca i inesperada. Quan hom després de llegir els quatre-cents primers versos ha vist el respectabilíssim rei Artús enganxat a la banyes d'una bèstia ferotge que el rapta fins abocar-lo a un precipici, i els més distingits membres de la Taula Rodona corrent darrere seu fins a acabar tots despullats per esmorteir-li una mala caiguda, poc li ha de costar convèncer-se que tot el que vindrà a continuació no s'ho podrà prendre gaire seriosament.

Ara bé, la paròdia no s'esgota en ella mateixa. La rialla que desperta té una dimensió cultural i també política. La narrativa artúrica era la manifestació més aconseguida i original de la literatura en llengua francesa, en aquells anys fàcilment identificable amb la ideologia que sustentava el control d'Occitània per part del regne de França. Una França que hi havia intensificat el seu domini després del fracàs de l'aixecament de 1242 i del que significà que el comtat de Provença passés a mans dels capets contra la voluntat del rei Jaume I, en casar-se Beatriu de Provença amb Carles d'Anjou el 1246. A això s'hi afegia el fet, determinant en la història de la Corona d'Aragó, que Carles d'Anjou, el germà petit de Lluís IX, el rei sant, havia estat coronat rei de Sicília pel papa, la qual cosa suposà una nova de font de conflicte amb el casal de Barcelona, car Pere el Gran s'havia casat el 1262 —a Montpeller, per tal que els ambiciosos capets entenguessin bé que no hi pensava renunciar— amb la filla de Manfred Hohenstaufen, Constança, que no trigaria, abans i tot de la desfeta de Benevento (1266), en què Manfred va perdre la vida, a considerar-se hereva legítima del tron de Sicília.

Al meu entendre, és en aquest encès caliu que sorgeix el *Jaufré*. Ha calgut, d'altra banda, que el coneixement de l'univers artúric s'hagi difós suficientment per tal que el públic

s'avesés a la naturalesa enigmàtica d'aquesta narracions, mentre conservava un sentiment de fonda alteritat davant tot allò que en aquest sentit venia de França. I ha calgut també que els escriptors occitans, com l'autor del roman de *Flamenca*, l'altra gran novel·la occitana del segle XIII, i els qui redacten el *Jaufré*, puguin tenir a l'abast de la mà els textos en què s'inspiren, car les coincidències són massa fidels per pensar en citacions reproduïdes de memòria, tot i que en el cas del *Jaufré* no és descartable, ja que aleshores hom estava molt més acostumat que ara a retenir centenars de versos.

El *Jaufré* és l'única novel·la plenament artúrica en llengua d'oc —el *Blandin de Cornoalha* del segle següent ho és de manera més aviat indirecta—, que potser per haver nascut en circumstàncies ben precises i com un acte de rebuig i resistència abans que aquesta narrativa ara objecte de burla s'imposés també entre catalans, no va tenir en el seu temps la repercussió esperable. Les restes, en manuscrits fragmentaris i molt breus, parlen a favor d'un cert recorregut, però les traces en obres literàries són irrellevants. El fet que la seva història hagi estat pintada a les parets del palau de l'Aljaferia de Saragossa, que encara conserva dues pintures, expressa l'afecció que hi tingueren els reis d'Aragó. Al *Jaufré* li correspon l'honor, però, d'haver estat l'única obra artúrica que va arribar a Orient, a les Filipines, on perviu en tagal en alexandrins assonantats. I també el mèrit d'haver obert, amb qualitat i eficiència, la via de la paròdia d'una mena de literatura que desembocarà en la que al seu torn parodiarà Cervantes al *Quixot*.

Si el món artúric ha donat lloc a reescriptures constants i reeixides, de Thomas Malory al segle XV a John Steinbeck en ple segle XX, amb el suport de bona cinematografia —recordem el *Lancelot du lac* de Robert Bresson, el *Perceval le gallois* d'Eric Rohmer o *Excalibur* de John Boorman o, en una altra línia, *Indiana Jones and the last crusade* de Steven Spielberg—,

també ha estat objecte de paròdies notables, la més coneguda de les quals és, en les lletres, el llibre de Mark Twain *Un ianqui de Connecticut a la cort del rei Artús*, i en cinema, el clàssic de Monty Python *Monty Python and the Holy Grail*, rebatejat com *Els cavallers de la taula quadrada*.

AQUESTA EDICIÓ

En aquest volum el lector trobarà la primera traducció del *Jaufré* al català, acarada amb el text original. El text occità parteix del de l'edició de René Lavaud i René Nelli, de 1960, la qual es basa en el manuscrit *A* (vegeu el postfaci per a més informació sobre els testimonis del *Jaufré*). N'hem modernitzat alguns criteris d'edició relatius a l'accentuació i a l'ús del punt volat, d'acord amb l'occitanística actual. També s'hi han introduït algunes modificacions d'acord amb les variants del manuscrit *B* consignades en l'edició de Clovis Brunel de 1943, i en el text de Charmaine Lee de 2006, i s'han restituït algunes lliçons de *A* que havien estat conjecturalment substituïdes. Tots aquests canvis s'especifiquen a la taula de la p. ???.

D'un cumte de bona maneira,
 D'asauta rasun vertadeira,
 De sein e de cavalaria,
 4 D'ardiment et de cortesia,
 De proesas e d'aventuras,
 D'estrainas, de fortz e de duras,
 D'asaut, d'encontre, de bataila,
 8 Pudetz ausir la comensaila,
 Qe, si·us voletz, ie·us en dirai
 Aitant can n'ai ausit ni·n sai.
 E digatz m'en so q'en volretz,
 12 Si ie·us en dic, si m'ausiretz
 Ni·m volretz de bon cor entendre;
 Car om nun deu comprar ni vendre
 Ni l'us a l'autre conselar
 16 Can au bunas novas comtar;
 Qe can no so ben entenduas,
 A cel qe las ditz son perduas,
 E as aqels no valon gaire
 20 1 Qe las ausun, a mun veaire,
 20 2 Si enfre·l cor no las entendo
 20 3 Qan per las aurelas desendon.
 E aiso son novas rials,
 22 Grans e ricas e naturals,
 De la cort del bon rei Artus.
 E anc no·s fes ab el negus
 Qe fos en aqela sazon,
 26 De bon pres ni de mesion.
 Tant fu pros e de gran valor
 Qe ja no morra sa lausor,
 Car ja sempre serant retraxas

PRÒLEG (1-94)

E scolteu com comença un conte de bona manera, amb un argument plaent i verídic, ple de lliçons i de cavalleria, d'ardiment i de cortesia, de proeses i d'aventures, extraordinàries, extremes i tremendes, amb assalts, encontres i batalles, perquè, si voleu, us en diré tot allò que n'he sentit dir i en sé. Digueu-me, però, què voldreu fer si us el recito: si m'escoltareu i estareu atents, car hom no ha de comprar ni vendre, ni posar-se a xiuxiuejar amb un altre quan sent explicar bones històries, perquè quan no s'escolten com cal, qui les explica les pot donar per perdudes, i em sembla que tampoc no serveixen de gaire als qui les senten, si no les escolten dins del cor quan davallen per les orelles; perquè això són històries reials,¹ grandioses, magnífiques i autèntiques de la cort del bon rei Artús.

En el seu temps no hi va haver ningú que s'hi pogués comparar en fama o en generositat. Va ser tan noble i valerós que la seva glòria no morirà mai, car sempre s'explicaran

1. *reials*: 'dignes d'un rei'.

30 Las proezas qe el a faxas
 E·il bos cavaliers mentagutz
 Qe a sa cort foron elegutz,
 Q'a la Taula redonda vengron,
 34 E las proesas que mantengron,
 Car anc om no·i venc cosseil querre,
 Per tal que dreit poges proferre,
 Qe s'en anes desconselatz,
 38 Mais anc Tort no·i fo escotatz.
 Tant fo la cortz lials e bona
 Qe negus om tort no·i rasona,
 Ni anc om per cavalaria
 42 No·i venc, q'en tornes a fadia,
 Ni per guerra ni per bataila.
 Anc en sa cort no trobet faila
 Negus om, per re qe·i qeses
 46 Ni per calqe obs y ages.
 Vesvas domnas, orfes enfans,
 Pucelas, donzels, paucs e grans,
 Can a tort eron guerrejat
 50 Ni per forsa deseretatz,
 Aquí trovabo manentensa.
 Aitóri, socors e valensa.
 Per qe devon esser grasidas
 54 Novas de tan bon loc issidas,
 E·n patz e sens gab escotadas.
 E cel ditz qe las a rimadas
 Qe anc lo rei Artus no vi,
 58 Mais tut plan contar o auzi
 En la cort del plus onrat rei
 Qe anc fos de neguna lei,
 Aco es lo rei d'Aragon,
 62 Paire de Pretz e fil de Don
 E seiner de Bonaventura,
 Humils e de leial natura,
 Q'el alma Dieu e tem e cre,
 66 E mante Liautat e Fe
 Patz e Justisia, per que Deus

les proeses que va fer, i seran recordats sempre els bons cavallers que van ser elegits a la seva cort i s'incorporaren a la Taula Rodona, així com les proeses que van dur a terme. No hi acudí mai ningú a cercar empara,² mentre pogués al·legar algun dret, que se n'anés deseparat, car el Tort no hi fou mai atès. La cort era tan lleial i recta que no hi va haver ningú que justificués res injust. I hom no hi anà mai per afers de cavalleria que se'n tornés amb les mans buides, es tractés d'una guerra o d'una batalla. A la seva cort hom no hi va trobar mai cap mancaça, fos el que fos allò que cerqués o que necessités. Dames vídues, infants orfes, donzelles, donzells, petits i grans, quan eren combatuts injustament o desposseïts a la força, allà trobaven suport, ajut, auxili i valiment. I, per tant, han de ser ben acollides històries que provenen d'un lloc tan noble, i escolta- des en pau i sense renou.

I aquell qui les ha rimades declara que no va veure mai el rei Artús, sinó que senzillament ho va sentir explicar a la cort del rei més honrat que ha existit mai de cap fe, això és el rei d'Aragó, pare de la Fama i fill de la Generositat, i senyor de Bonaventura, humil i de lleial condició, perquè ell estima Déu i el tem i hi creu, i sosté la Lleialtat i la Fe, la Pau i la Justícia, per la qual cosa Déu

2. L'empara implica la defensa en un duel judicial; vegeu nota als vv. 35-37.

L'ama, car se ten ab los seus,
Q'el es sos novels cavalies
70 E de sos enemics guerries.
Anc Dieus no trobet en el faila,
Ans a la primera bataila
Faita per el, el a vencutz
74 Cel per qe Deu es descresutz,
Per qe Deus l'a tan fort onrat
Qe sobre totz l'a isausat
De pres e de natural sen,
78 De galart cor e d'ardimen.
Anc en tan joven coronat
Nu ac tan bo aib ajustat,
Q'el dona grans dos volentiers
82 A juglars et a cavaliers,
Per que veno a sa cort tutz
Aqels qe per pros son tengutz.
E cel qe rimet la canso
86 Ausi denant el la raso
Dir a un cavalier estrain,
Paren d'Artus e de Galvain,
D'un'aventura qe avenc
90 Al rei Artus, qe gran cort tenc
A la festa de Pantecosta,
On cad'an gran poble s'ajusta,
Per so qe'l rei lus en semon.
94 Pauc n'i venon a qui non don.

l'estima, ja que és al costat dels seus, car ell és el seu novell cavaller³ i l'enemic dels seus enemics. Déu no hi trobà mai cap mancança, i des de la primera batalla en què participà, ha vençut aquell qui renega de Déu; i així Déu l'ha honorat tant que l'ha fet excel·lir per sobre de tothom pel mèrit i el seny natural, pel cor gallard i l'ardiment. No s'han reunit mai tan nobles qualitats en algú coronat tan jove,⁴ ja que ell, de bon grat, fa grans dons a joglars i a cavallers, i per això van a la seva cort tots aquells que es consideren nobles.

I qui va rimar la cançó va sentir explicar la història davant seu a un cavaller aliè a la cort, parent d'Artús i de Galvany, d'una aventura que li va passar al rei Artús quan celebrava cort plenera durant la festa de Pentecosta, en què molta gent es reunia convocada pel rei, i en què eren pocs els que hi assistien sense que els donés res.

3. *novell cavaller* de Déu assenyala la condició de croat.

4. Jaume I va ser jurat a les corts de Lleida el 1214.

A l jorn d'aqela rica festa,
 Lu bun rei coronet sa testa
 E anec ausir al mustier
 98 La missa, e-l seu cavalier
 De la Taula redonda i foro,
 Qe tug l'enseguon e l'enoro.
 Aqi fon moseiner Galvain,
 102 Lancelot del Lac e Tristan
 E-l pros Yvans e-l natural,
 Erec e Quexs lo senescal,
 Persaval e Calogremans,
 106 Clige, us cavalier prezans,
 E Coedis l'aperseubutz,
 E fo-i lo Bels Desconogutz,
 E Caraduis ab lu bras cort,
 110 Tug aquist foron a la cort.
 E ac n'i mais d'autres ganre
 Q'ieu vos dic, car no m'en sove.
 E can an tut l'urde ausit,
 114 E il sun del muster ixit
 E son s'en el palais vengut
 Ab gautz, ab deport et ab bruit,
 E puis comenson lur solas,
 118 E cascus comta so qe-l plas.
 Li un parlun de drudaria
 E-ls autres de cavalaria,
 E con aventuras querran
 122 Aqui on trobar las poiran.
 Ab tant Qecs per la sala venc,
 Desenvoutz et sen sa man tenc
 Un bastun parat de pomier.

1. L'AVENTURA DEL REI ARTÚS I LA BÈSTIA FEROTGE (95-484)

El dia d'aquella gran festa, el bon rei es va posar la corona al cap i anà a l'església a oir missa. També hi foren tots els seus cavallers de la Taula Rodona, que l'honoraven formant el seguici. Hi havia monsenyor Galvany; Lançalot del Llac i Tristany; el noble Ivany i el Bastard; Erec; Queu, el senescal; Perceval i Calogrenant; Cligès, un cavaller de mèrit; i Caerdín, l'avisat, i també hi havia el Bell Desconegut, i Caradoc, el del braç curt: tots ells eren a la cort. I encara n'hi havia molts més que no us dic perquè no me'n recordo.

Un cop van haver oït tot l'ofici, van sortir de l'església i es van dirigir al palau amb alegria, divertint-se i fent renou; i ja allà començaren les converses i cadascú explicava allò que li venia de gust. Uns parlaven de les seves conquestes amoroses, i d'altres de cavalleria i de les aventures que cercarien allà on podrien trobar-les.

En això, Queu entrà tot decidit a la sala, duent en una mà un bastó llavorat de pomera.

- 126 E anc nu-i ac pros cavalier
Qe nu-l feses volenters via,
Car cascus sa lenga temia
Per sus vilans gabs qe gitava,
130 C'a nengu unor nu portava,
Car a tut lu melor desia
So qe sap qe peitz li seria,
Mais esters es pros e cresutz,
134 E cavalers aperseubutz,
Savis e conuxens de guerra,
Rics oms e seiner de gran terra,
Acuseilatz e exarnitz,
138 Mais sus gabs e sus vilas digs
Li tolun de sun pretz gran ren.
Ab aitant denant lu rei ven
E ditz: «Seinner, sazons seria
142 De manjar ueimais, si-us plasias.»
El rei es se vas el giratz:
«Qexs, per enuig», a dit, «fus natz
E per parlar vilanamens,
146 E ja sabes vos veramens,
Et aves o vist moltras ves,
Qu'ieu non manjaria per res,
Tan esforsada cort qe tenga,
150 Entro qe aventura venga
O calque estraina novela
De cavalier o de piusela.
Anatz sezer a una part!»
154 Ab tant d'enant lo rei si part
E es s'al solas atendutz
Qe fo per la sala tengutz,
On ac gens de multas maneiras,
158 Cavalers, juglars, soudadeiras,
E an tan tengut lu sulatz
Qe mieg dia fu ja pasatz
E fo ja ben pres d'ora nona.
162 Ab aitan lo rei Artus sona
Son nebot moseiner Galvain,

No hi va haver cap cavaller que no li obrís de grat el camí, ja que tothom temia la seva llengua per les inconveniències que deixava anar i que no duien res de bo a ningú, perquè fins i tot al millor de tots li deia allò que li feia més mal; però així i tot era noble i considerat, i un cavaller entès, expert coneixedor de la guerra, poderós i senyor de grans dominis, prudent i distingit. Les seves bromes pesades i les seves impertinències, però, li restaven una gran part de la fama.

Arribat davant el rei, va dir:

—Senyor, ja fora hora de menjar, si us plaïa.

El rei es va girar cap a ell i va dir:

—Queu, heu nascut per molestar i per dir vileses. Prou que sabeu del cert, i ho heu vist moltes vegades, que jo no menjaré de cap manera, per més solemne que sigui la cort que jo hagi reunit, fins que no se'ns presenti una aventura, o un cavaller o una donzella amb una història sorprenent. Aneu a seure a una altra banda!

Aleshores s'allunyà del rei i es barrejà en les converses que es mantenien a la sala, on hi havia gent molt diversa —cavallers, joglars, joglaresses—, que es van entretenir parlant fins més enllà de migdia, quan ja va ser prop de l'hora nona.⁵ Llavors el rei Artús va cridar el seu nebot, monsenyor Galvany,

5. *l'hora nona*: 'la novena hora del dia, que començava a les sis del matí'.

E ssempre el li veinc denan.
 «Neptz», dis lo rei «fais enselar,
 166 Qu'irem aventuras sercar
 Pus vei qu'en esta cort no veno,
 Qe nostre cavalier s'o teno
 A mal, car lur es tan tardat,
 170 Qe ben degron aver manjat.»
 E Galvain respon belamen:
 «Seiner, vostre comandamen
 Er fait», puis dits als escudiers
 174 Qe meton celas als destriers,
 Qe tragon lur garnimen fors
 Dun cascus puesca armar son cors,
 Si negus venia en besuin;
 178 E·l manda qe negus no·i puin
 E sia fait demantenen.
 E·ls escudiers isnelamen
 Ils son ves lurs ostals tenguts,
 182 E no·i son cavals remasuts
 C'ades no siont encelats,
 E puis son rosin atrossats
 De perpuns e de garnisos,
 186 E puis lo rei ab sos baros
 Puejon e lur espazas ceinon,
 E·ls escudiers las armas prendon,
 E teno vas Breselianda,
 190 Una forest qe molt es granda.
 E can la so preon entrat
 E·l rei a un pauc escoutat,
 Castia c'om no·i sones motz.
 194 «Eu aug», dis el, «luein una votz,
 Qe cre qe grant mestiers l'auria
 Lo socors de sancta Maria,
 Qe Deu reclama mot sovent.
 198 Eu lai veil anar solament
 Senes solas de compainos.
 —Seiner, ans irai eu am vos,»
 Dis monseiner Galvain, «se·us plas,

que de seguida se li va presentar.

—Nebot —va dir el rei—, feu ensellar, que anirem a cercar aventures, ja que veig que no venen a aquesta cort, i que els nostres cavallers s'ho prenen malament perquè triguen tant, i ja haurien d'haver menjat.

—Senyor —respongué amablement Galvany—, la vostra ordre serà complida.

I tot seguit digué als escuders que posessin selles als destrers, i que traguessin llurs arnesos per tal que tothom pogués armar-se si li calia. I va manar que ningú no s'endarrerís i que es fes a l'acte.

Els escuders van anar molt de pressa als seus allotjaments, i no va quedar cap cavall sense ser ensellat de seguida. Després que els rossins van ser coberts de perpunts i de guarniments, el rei i els seus barons van muntar, amb les espases cenyides, mentre els escuders van agafar l'armament i es van dirigir cap a Brocelianda, un bosc que és molt gran.⁶

Quan ja s'havien endinsat al fons del bosc, el rei va parar un moment l'orella, i va indicar que ningú no digués ni una paraula.

—Sento —va dir— una veu al lluny, que crec que li faria molta falta l'ajut de santa Maria, ja que invoca Déu molt sovint. Jo vull anar-hi tot sol, sense que ningú m'hi acompanyi.

—Senyor, jo vull anar amb vós —va dir monsenyor Galvany—, si no hi teniu inconvenient,

6. Brocelianda és un bosc mític de les novel·les artúriques on passaven fets extraordinaris.

- 202 Qe sols no anares vos pas.
 —Neps,» dis lo rei, «non parlets plus,
 C’ap me no·i anara negus,
 E no m’en sones mot ueimai.
- 206 —Seiner», dis Galvain, «no farai,
 Mais tot a vostra volontat!»
 El a son escut demandat
 E sa lansa, puis esperona
- 210 Vas cela part on la vos sona.
 E cant ac anat un petit,
 El ausi esforsar lo crit
 Mot fort e d’estraina manieira.
- 214 1 Ab tan venc en una rebeira
 214 2 On ac u molin ben asaut
 214 3 Qe ben .xxx. brasas d’aut,
 E vi, a l’intrar del molin,
- 216 Una femma qe rom sa crin,
 E bat sas mas, e plain, e crida
 Aitori, cum causa marida.
 E·l rei venc ves el’a socors,
- 220 Aisi com ome pïatos,
 E demanda·l: «Femma, qe as?
 —Seiner, acoret me, se·us plas,
 C’una bestia grans e estraina,
- 224 Qe venc per aqela montaina,
 Me manja lai entre mom blat.»
 E·l bon rei a lains garat
 E vi la bestia gran e fera.
- 228 Esgaret de cals faisos era:
 Majers fo qe non es us taurs,
 E sos pels so veluts e saurs,
 E·l col lonc e la testa granda,
- 232 E s’ac de cornes una randa,
 E·ls ueils son groses e redons,
 E las dens grans, e·l morre trons,
 E cambas longas, e grans pes;
- 236 Majors non es us grans andes.
 E·l reis es se meravilat

perquè sol no hi anireu pas.

—Nebot —va dir el rei—, ni parlar-ne, perquè amb mi no hi anirà ningú; i no digueu ni una paraula més.

—Senyor —va dir Galvany—, no ho faré. Que sigui com vós voleu.

Va demanar l'escut i la llança, i va esperonar el cavall cap a la banda on se sentia la veu. Al cap d'una estona, va sentir que els crits augmentaven i es feien més forts i més esgarrifosos. En això, arribà a la vora d'un riu on hi havia un bell molí que feia ben bé trenta brases⁷ d'alt, i a l'entrada va veure una dona que, desesperada, s'estirava els cabells i picava de mans i es lamentava i demanava ajut a crits. El rei s'hi adreçà per auxiliar-la, com a persona compassiva que era, i li va preguntar:

—Dona, què et passa?

—Senyor, ajudeu-me, si us plau, que una bèstia enorme i paorosa que ha vingut per aquella muntanya se m'està menjant el blat allà dins.

El bon rei va mirar allà dins i va veure la bèstia, que era grossa i ferotge. Va observar quin aspecte tenia: era més grossa que un toro, el seu pelatge era vellutat i rogenc, tenia el coll llarg, el cap gros, una filera de banyes, els ulls grossos i rodons, les dents grans, el morro camús, cames llargues i els peus tan grans com un gran capfoguier. En veure-la, el rei va quedar molt sorprès

7. *brases*: la braça era una mesura de longitud que normalment equivalia a 1,67 m, i originàriament era la distància des de l'extrem d'una mà fins a l'extrem de l'altra, amb els braços en creu.

Qan la vi, pueis es se seinatz,
 E ve·l vos a pe decendut,
 240 Pueis met davan son pieis l'escut
 E trac la espasa mantenen.
 E la bestia no fes parven
 Qe·l vis, ni anc no si crollet,
 244 Ans tenc lo cap cli e manjet
 A majors goladas qe trueja
 Del blat qe fo e la tremueja.
 E·l reis, can vi qe no·s movia,
 248 Pesset si, car assatz paria,
 De la bestia qe non es brava,
 Car per defendre no·s garava,
 E a l'en las ancas donat
 252 De l'espasa un colp de plat,
 E encara no·s moc per tan.
 E el li es vengut davan
 E fes semblan qe la feris,
 256 E ela parven qe no·l vis.
 E·l reis a son escut pauzat,
 E puis a·l bon bran estojat,
 E pren la ab amdoas mas
 260 Per los corns, qe son loncs e plans,
 E tira e secot e storz.
 E·l rei fo autz e grans e fortz,
 E anc sol no la poc grollar.
 264 E el cuja son puin levar,
 Qe la volc sus el cap ferir,
 Mais anc non poc as mas partir
 Dels corns, tan no las a tiradas,
 268 Pus que si foso claveladas.
 E can la bestia so senti
 Qe ben les pres, leva d'aqui,
 E·l reis istet als corns pendutz,
 272 Fel et irat et esperdutz.
 E la bestia ieis del moli
 Ab el, e tenc sondreit cami
 Tot jen e suau e de pas,

i va fer el senyal de la creu.

Heu-lo aquí que posa el peu a terra, col·loca l'escut davant el pit i ràpidament treu l'espasa. La bèstia, però, va fer veure que no l'havia vist, ni tan sols es va moure, i continuà amb el cap baix, menjant el blat que era a la tremuja, fent unes queixalades més grans que una truja. El rei, en veure que no es bellugava, va pensar que, pel que semblava, la bèstia no havia de ser tan ferotge, ja que no es preocupava de defensar-se, i li va donar un cop amb l'espasa plana sobre les anques, però ni així es va moure. Aleshores se li va posar davant i va fer veure que la colpejava, però ella va fer com si no l'hagués vist. El rei va deixar l'escut, va estotjar la seva bona espasa, i va agafar la bèstia amb les dues mans per les banyes, que eren llargues i planes, i les va estirar, les va sacsejar i les va retorçar. El rei era alt, robust i fort, i tanmateix ni la va fer trontollar. Va tractar d'aixecar el puny per donar-li un cop al cap, però no va poder separar les mans de les banyes, per més que les volgués retirar, com si les hi tingués clavades. I quan la bèstia s'adonà que estava ben agafat, es va posar en moviment, amb el rei penjat de les banyes, furiós, irritat i esmaperdut. La bèstia va sortir amb ell del molí i va anar fent via tranquil·lament, amb tota la calma i la parsimònia,

- 276 Per la fores, la un li plas.
E moseiner Galvain lo pros
Era, si ters, am compainos,
Luin dels autres, en un'angarda.
- 280 E ab aitan el se regarda
E vi la bestia fera e gran,
E aportet el corn denan
Lo bon rei davan se penden.
- 284 Per pauc non a perdut lo sen
E pren autamen a cridar:
«Cavaliers, anem ajudar
A moseiner lo rei Artus,
- 288 Per Deu, no s'en fuja negus!
Jamais qui ara no'l aunda
Non er de la Taula redonda,
Tuit serem traitors tengutz
- 292 Se'l rei es per socors perduto.»
Ab tan de la garda desen
E venc vas la bestia corren,
Que nu-i atendet compaino.
- 296 Non laisara un colp no'l do.
Baisa la lansa per ferir,
E'l reis ac paor de morir,
E l'escrida: «Bel neps, merce!
- 300 No la tocs, per amor de me,
Que, si tu la fers, eu so mortz
E si no la tocas, estortz,
Per que ditz mon cor e'm conorta,
- 304 Q'eu la pogra ben aver morta,
Q'ela m'en aura causimen,
Car eu lui porteï eixamen,
Q'iratz no la volgui tocar
- 308 Ni ela me: per que mi par
Que no'm fasa mal autramen,
E laisas li far son talen
E no sia per re tocada
- 312 Per nuil ome de ma mainada,
Si doncs no'm voliun aucir.

a través del bosc, per allà on li va semblar.

Monsenyor Galvany, el noble, es trobava en un promontori amb dos companys més, lluny dels altres. En aquestes, va girar el cap i va veure la bèstia ferotge i enorme que s'enduia el bon rei, el seu oncle, penjat de les banyes. Per poc no es va desmaiar, i es va posar a cridar amb totes les seves forces:

—Cavallers, anem a ajudar monsenyor el rei Artús! Per Déu, que no fugi ningú! Qui ara no l'ajudi mai més serà de la Taula Rodona! Tots serem presos per traïdors si el rei mor per manca d'ajut!

Davallà aleshores del lloc de guaita i va córrer cap a la bèstia sense esperar cap companyó. No es quedarà sense donar-li un cop! Va abaixar la llança per colpejar-la, però el rei, que tenia por de morir, li va fer un crit:

—Bon nebot, pietat! Si m'estimes, no la toquis, que si la colpeges soc mort, i si no la toques, em salvaré. Ja podia haver-la matat jo mateix, però em diu el cor, i això em conforta, que ella m'ho tindrà en consideració, com jo n'he tingut amb ella, quan ple de fúria no l'he volguda tocar ni ella a mi, per la qual cosa em sembla que no em farà cap mal si la deixes fer al seu aire. Així doncs, si no em volen matar, que de cap manera la toqui ningú de la mainada.

E vos, neps, anatz lur o dir.»
 E Galvain a son colp tengut
 316 E a en ploran respondut:
 «Seiner, e cum poirai sufrir
 Que no-us defenda de morir?
 —Neps, sabetz co m'en defendretz?
 320 Sol qe la bestia no toczetz.»
 E el jeta ailai la lansa,
 E son escut del col balansa
 E a-l gitat luen per gran ira,
 324 Puis romp sos draps e-ls cabels tira,
 Aitan can pot, ab ambas mas.
 Ab aitan Tristans e Ivans,
 Qe de Galvain son compaino,
 328 So vengut de gran espero
 Per ferir, lur lansas baisadas.
 E Galvain a sas mas levadas
 E escrida: «No la feiras,
 332 Seiner, per tan can vos amas,
 Qe-l rei es mortz se la feres!
 —Qe farem doncs? —Anem apres
 Tan entro vejam qe fara,
 336 Qe si l'ausi, ela morra.»
 E la bestia suau e gen
 S'en vai, qe sol no fa parven
 Qe-ls vis, mais plus dreit d'un' ironda
 340 Pueja una roca redunda,
 Auta e rausta e talan,
 E de seguentre, dol menan,
 Venc Galvain am sos compainos,
 344 Maris e iras e ploiros.
 E can la bestia fo la sus,
 Vai s'en, e no-i atendet plus,
 Daus tot lo majer baus qe sap,
 348 E la gitet defors son cap,
 E-l rei pendet d'aqui en jos.
 Adoncs fo Galvains angoisos
 E sei compainos atresi,

»I vós, nebot, aneu a dir-los-ho.

Galvany va detenir el cop i, plorant, va respondre:

—Senyor, com podré resistir no defensar-vos de la mort?

—Nebot, sabeu com em defensareu? Si no toqueu la bèstia!

Llavors tirà la llança, es va treure l'escut del coll i, enrabiad, el llançà ben lluny. I s'esquinçà els vestits i s'estirà els cabells tant com va poder amb les dues mans. En això, Tristany i Ivany, que eren companys de Galvany, arribaren a tota velocitat disposats a envestir, amb les llances abaixades. Galvany aixecà els braços i els cridà:

—No la colpegeu, senyors, pel que més estimeu, que el rei és mort si la toqueu!

—Què hem de fer, doncs?

—Seguim-la fins que vegem què farà, perquè si el mata, ella morirà.

La bèstia se'n va anar tranquil·lament i a poc a poc, fent veure que no els havia vistos, i, de sobte, més lleugera que una oreneta, s'enfilà en una roca rodona, alta, escarpada i tallant, i tot seguit arribà, entre laments, Galvany amb els seus companys, afligits, tristos i plorosos. La bèstia, quan fou allà dalt, sense esperar ni un instant, es col·locà en el cingle més alt que sabia, i des d'allà treia el cap enfora amb el rei penjant en el buit. Aleshores Galvany i els seus companys s'angoixaren tant

352 Que cascus si rom e s'ausi,
 E·ls autres q'eron remasut,
 Ausit an dol e entendut.
 E cascus aitan can pot broca,
 356 E venon al pe de la roca,
 E prenon en sus a garar,
 E viron lur seinor istar
 El corn de la bestia pendut,
 360 E an tan estrain dol mogut
 Que anc, so·m par, non fo ausitz
 Ni per me no·us pot esser digtz.
 Aqui vegras tirar cabels
 364 A cavaliers a donzels,
 E rumpon tug lurs vestiduras,
 E maldison las aventuras
 Q'en la forest son atrobadas,
 368 C'a tan gran dol lor son tornadas.
 E Qecs lo senescal escrida:
 «Ai! bona gen, com es marida!
 Con aves per fort destinada
 372 La mort del bon rei devinada!
 Cal aventura es venguda!
 Con avem uei Valor perduda!»
 Ab tan el es de son caval
 376 Casutz, aloinnatz contra val.
 E·l reis estet desus, iratz,
 E's se ab las mas refermatz,
 Que no las en osteria jes
 380 Adonc, se tot far o poges,
 Car gran paor a de caser.
 E la bestia a gran lezer
 Istet se laisus tota via.
 384 El rei prega santa Maria
 E Deus, lo seu glorios fil,
 Que l'estorca d'aquel peril.
 Galvain e Yvan e Tristans,
 388 Ab de cavalers no sai cans,
 Dison qe tutz lur dras pendran,

que s'esquinçaren els vestits i es colpejaren.

Els altres, que havien quedat enrere, van sentir les lamentacions i, brocant tant com podien, van arribar al peu de la roca. Van alçar els ulls i van veure el seu senyor, que estava penjat de les banyes de la bèstia, i van prorrompre en un lament tan extraordinari com crec que no s'havia sentit mai i que em sento incapaç d'explicar-vos. Hauríeu vist estirar-se els cabells a cavallers i donzells, i com tots s'esquinçaven els vestits i maleïen les aventures que es trobaven al bosc i que se'ls havien tornat tan doloroses. Llavors el senescal Queu va exclamar:

—Ai, bona gent, quina desgràcia més gran! Com hauríeu pogut preveure la mort del bon rei que un mal fat li tenia reservada! Quina aventura se'ns ha presentat! Com hem perdut avui Valor!

I va caure del cavall tan llarg com era.

El rei continuava penjat allà dalt i s'aguantava amb les mans, que no les hauria tret per res, encara que pogués fer-ho, de la gran por que tenia de caure, mentre la bèstia seguia tranquil·lament allà dalt. El rei pregava a santa Maria i a Déu, el seu fill gloriós, que el salvés d'aquell perill.

Galvany, Ivany i Tristany, amb no sé quants cavallers més, van decidir aplegar tots els seus vestits

El pe de la roca·ls metran
 Desotz lo rei, e pui, se ca
 392 Sus els draps, ja mal no·s fara.
 Pues o an als autres comtat.
 E Galvain a lur o pregat:
 «Seinors, laisem lo dol istar,
 396 Aisi no·s pot ren acabar,
 Mais prengam tutz desliuramens
 Cadaus nostres vestimens
 E metam los al rei desotz.»
 400 Aquí meteis comenso totz
 Demantenen a despolar.
 E veiras lor draps aportar,
 Manteus e capas, tot corren.
 404 Anc no lur remas vestimen,
 Causas, ni camisa ni braga,
 Qe cascus ades non o traga.
 E can tuit despolat s'en son,
 408 An fait dels draps tal u molon
 Desotz, qe si tot caseges,
 Non cre qa ja mal si feses.
 E la bestia, cant aiço vi,
 412 Fes semblan qe·s moges d'aquí
 E crollet son cap un petit.
 Aqell d'aval feiro un crit
 Mot estrain e mot angoisos,
 416 E son se mes de genoilos,
 E pregon Deu qe·l rei defenda
 E qe sa e sal lo lur renda.
 E ela jon los .iiii. pes
 420 E sail entr'els, e pueis apres
 Laisa caser lo rei qe·s tenc
 A sos corns, e ela devenc
 Cavaliers grans e bels e gens;
 424 E fo vestit mot ricamens
 D'escarlata tro als talos,
 E es vengutz de genolios
 Al rei, e dis li tot risen:

i dipositar-los al peu de la roca, sota el rei, de tal manera que si queia damunt de la roba no es fes mal. Després ho van explicar als altres, i Galvany els va pregar:

—Senyors, deixem estar les lamentacions, que així no anirem enlloc. Arrepleguem de seguida els nostres vestits i posem-los sota el rei.

Immediatament tots es van començar a despullar de pressa. Hauríeu vist portar corrents els seus vestits, mantells i capes. No els va quedar cap peça: ni mitges ni camisa ni bragues es van deixar per treure. I un cop tots despullats van fer amb els vestits una pila tan gran sota el rei que, si de sobte hagués caigut, estic segur que no s'hauria fet mal.

I quan la bèstia ho va veure, va fer com si volgués anar-se'n i va moure una mica el cap. Els de sota van fer un crit espantós i ple d'angoixa, i es van posar de genollons, pregant a Déu que protegís el rei i els el tornés sa i estalvi. Aleshores la bèstia va ajuntar els quatre peus i va saltar enmig d'ells, i tot seguit va deixar caure el rei, que tenia a les banyes, i es va convertir en un cavaller bell, apersonat i gentil, que vestia molt elegantment d'escarlata fins als talons, i s'adreçà al rei, de genolls, i li va dir, tot rient:

428 «Seiner, faitz vestir vostra gen,
 Qe ben podon hueimais manjar,
 Qe vos ni els non cal laisar
 Per aventura, car trobada
 432 L'avetz, si be·us era tardada.»
 E·l rei es se meravilatz,
 E es se be .c. ves seinatz
 D'aiso consi es avengut,
 436 E a·l cavaler conogut
 Qe dels melors de sa cort es,
 Dels pros, dels savis, dels cortes,
 Dels adreitz e dels avinens,
 440 Que ben platz a trestotas gens,
 Dels ben apres e dels gaillartz,
 E anc non fon en luec coartz,
 E dels amatz e dels onratz,
 444 E dels cubertz e dels celatz,
 E dels umils e dels plaizentz,
 E sap tots los encantamens
 E las .vij. arts qe son escrichas,
 448 Trobadas, ni feitas ni dichas.
 E a ab lo rei covinen
 Qe, can fa ajustar sa gen,
 Per so qe tenga cort ni festa
 452 Ni degra coronar sa testa,
 Qe, s'el se pot far desemblar,
 Una copa d'aur li deu dar
 E un caval tot lo melor
 456 De sa cort, e lla belazor
 Piusela q'el y triara,
 Davan totz el la baisara.
 E Galvain es vengutz ab tant
 460 A so seinor lo rei denant,
 Qe·s cujet que totz fos romputz
 Car era de tan aut cautz,
 E troba·l sa e delexos,
 464 Alegre, ricent e joios,
 E vi l'encantador ab el:

—Senyor, feu vestir la vostra gent, que ara ja poden menjar, car ni vós ni ells hi heu de renunciar per l'aventura, perquè ja l'heu trobada, encara que ha trigat una mica.

El rei es va sorprendre molt de com havia passat tot —i es va persignar cent vegades—, i va reconèixer el cavaller, que era un dels millors de la seva cort, dels més nobles, més savis, cortesos, rectes i avisats, dels més ben educats i dels més gallards, i que era acceptat per tothom, i que enlloc no es comportà covardament, i era dels més estimats i dels més honorats, dels més prudents i discrets, dels més humils i agradables; i coneixia tots els encantaments i les set arts que han estat descobertes, practicades, explicades i posades per escrit. Tenia amb el rei l'acord que quan reunia la seva gent per celebrar una cort o una festa, o havia de dur la corona al cap, si el cavaller aconseguia transformar-se, el rei li havia de concedir una copa d'or i el millor cavall de tots els de la seva cort, i deixar-li besar davant de tothom la donzella més bella que triés.

Galvany es va acostar al seu senyor el rei, pensant que s'havia trencat tots els ossos, ja que havia caigut de tan amunt, però el trobà sa i estalvi, alegre, rialler i feliç, i va veure que l'encantador era al seu costat.

«Per ma fe, bels compains», dis el,
 «Asats nos avets encantats
 468 C'aisi faits anar despolats.»
 E·l cavalier respon ab tan
 E dis a moseiner Galvain:
 «Oïmais vos podetz be vestir,
 472 Qe·l rei es estortz de morir.»
 Ab tan Galvain si part d'aquí
 E tuit li autre atresi,
 E sun s'al vestir ajustat.
 476 Mais negus anc no·i a triat;
 Qui pren capa, qui pren mantel,
 E puis teno vas lo castel
 De Carduel, on la cort es grans.
 480 E·l reis e moseiner Galvains
 Van premier e li autre tuit,
 482 1 E menon gran gautz e gran bruit.
 482 2 E cant son el palais entrat,
 482 3 Fon de manjar apareilat,
 Demangon aiga per lavar,
 Qe·s volon metre a manjar.

—Per ma fe, company —va dir—, bé que ens heu encantat, que ens feu anar així despullats!

El cavaller va respondre a Galvany, i li va dir:

—Ara ja us podeu vestir, que el rei s'ha salvat de la mort!

Aleshores Galvany i tots els altres es van retirar i es van anar a vestir. Ningú, però, no va escollir la seva roba: un va agafar una capa, un altre un mantell, i després es dirigiren cap al castell de Carduel, on hi havia cort plenera.⁸ El rei i monsenyor Galvany anaven davant i després tots els altres, amb gran alegria i gran brogit. I quan van entrar a la sala, el menjar ja estava a punt, i van demanar aigüamans perquè tenien ganes de seure a taula.

8. Carduel és la fortalesa on habita el rei Artús; el lloc sol identificar-se amb Carlisle, entre Anglaterra i Escòcia.

486 **G**rans fo la cort e rica e bona,
 ac mota rica persona
 De reis, de comtes e de ducz.
 E moseiner Galvain l'astrucz
 E Yvans lo ben ensinatz
 490 Aduseron entre lur bras
 La reina a gran lezer,
 Qe venc dejusta·l rei sezer,
 E Galvain sec daus l'autre part,
 494 E Yvans am lo cor galart
 El s'es lonc la reina acis.
 Puis ant asatz gabat e ris
 De l'esqern qe l'encantador
 498 A fait lo jorn a lur seinor.
 E la reina Guilalmier
 E·l baro e li cavaller
 Qe deforas no son avut,
 502 Can auson con es avengut,
 Tenon se mout per escarnit
 Car tuit no l'an vist ni auzit,
 E an mot ris e mot gabat.
 506 Ab tan Qecs lur a aportat
 Lo premer, senes causimen
 Davan lo rei, mot ricamen,
 E puis apres a la reina,
 510 A qui toca beutat aclina,
 E anet seser ab aitant,
 Car de manjar a gran talant.
 Puis veno las escausisos,
 514 E porton las li donzelos.
 Anc nula res non fo a dir

2. L'OFENSA A LA CORT (485-713)

La cort era molt concorreguda, esplendorosa i plena de llustre. Hi havia molts personatges poderosos, entre reis, comtes i ducs. Monsenyor Galvany, el venturós, i Ivany, el cortès, van dur parsimoniosament la reina del braç al lloc on havia de seure, al costat del rei. Galvany va seure a l'altra banda, mentre que Ivany, el del cor gallard, va seure al costat de la reina. Van riure molt i s'ho van passar d'allò més bé amb la broma que l'encantador havia fet aquell dia al seu senyor. La reina Guillalmer i els barons i els cavallers que no havien sortit, quan van saber què havia passat, es van sentir molt decebuts perquè s'ho havien perdut tot, però es van fer un bon tip de riure.

Queu els va dur el primer plat sense cap mena de gràcia, però el presentà amb gran respecte primer al rei i tot seguit a la reina, davant la qual tota bellesa s'inclina, i després es va entaular perquè tenia molta gana. A continuació se serviren els brous, portats per donzells. Hom no trobà a faltar res

Qe rics om a manjar desir,
 Gruas, ostardas ni paos,
 518 Signes, ni aucas ni capos,
 Grasas galinas ni perdis,
 Pas barutelatz ni bos vis,
 Qe de tot y ac largamen,
 522 E cascus a manjar s'aten.
 Ab aitan ils viron intrar,
 Cavalcan un rosin liar,
 Un donzel gran, e bel e gen,
 526 E venc mot içarnidamen.
 E anc ome de maire nat,
 Non cre, visses miels faisonat.
 D'espallas ac una brasada,
 530 E cara bela e ben formada,
 Oils amorosa ac e rizens,
 E cabeils saurs e respandens,
 E brases groses e cairatz,
 534 E belas mas, e detz formatz,
 E fon delgatz per la sentura
 E ben larcs per la forcadura,
 E las cambas drechas e grans,
 538 E·ls pes caus e mot ben estans,
 E ac gonela ben tailada
 D'una bruneta paonada
 E causas d'aquel meseis drap,
 542 E una garlanda el cap,
 Ben feita e de noelas flors,
 E ac i de moutas colors,
 E fo per la cara vermeils,
 546 Car ferit li ac lo soleils.
 E can fo e la sala entratz
 E del rosin fo devalatz,
 El esgarda cal es lo reis,
 550 Puis es vengutz aqui meseis
 Ves el, alegres e joios,
 E es si mes de genoilos.
 Apres comensa sa raso:

del que un ric home pogués desitjar: ni grues, avitardes ni paons, cignes, oques, capons, gallines grasses ni perdius, pa de farina fina ni bons vins. Hi havia de tot i en abundància, i tothom estava ocupat menjant.

De cop i volta, van veure com entrava, cavalcant un rossí gris, un donzell apersonat, bell i noble, que avançava amb molta elegància. No crec que hàgiu vist mai ningú nat de mare més ben afaïçonat. Les seves espatlles feien una braçada, la cara era bella i ben feta, tenia els ulls amorosos i riallers, i els cabells rossos i resplendents, els braços grossos i musculosos, i belles mans amb els dits ben formats. Era prim de cintura i ample de la forcadura. Les cames eren rectes i llargues, i els peus arcats i amb molt bon aspecte. Duia una gonella⁹ ben tallada d'una bruneta¹⁰ tornassolada i mitges de la mateixa tela; i una garlanda al cap, molt ben trenada, de flors acabades de collir i de molts colors, i tenia la cara vermella perquè li havia tocat el sol.

Un cop dins la sala, va baixar del rossí i va donar un cop d'ull per saber qui era el rei. De seguida va anar cap a ell, alegre i content, i es va agenollar.

9. *gonella*: 'peça de vestit que duïen homes i dones, composta de cos i falda'.

10. *bruneta*: 'tipus de llana fina, de tons foscos, valuosa i elegant'; vegeu nota al v. 540.

Aquesta edició és la primera traducció al català del *Jaufré*, novel·la en vers occità del segle XIII que inaugura a la Corona d'Aragó la tradició novel·lística de les històries del rei Artús i els cavallers de la Taula Rodona. Avançant-se al *Quixot*, ja aborda el tema en clau d'humor i de paròdia. Narra les aventures de Jaufré, jove cavaller del rei Artús, que pren l'encàrrec de venjar una ofensa feta a la cort del rei: s'haurà d'enfrontar a tota mena de malvats que sovint recorren a la màgia, i pel camí s'enamorarà de Brunissenda, una dama amb caràcter, senyora de desenes de castells i milers de vassalls, que no li ho posarà fàcil.

El text, en edició bilingüe, va encapçalat per un prefaci pensat per a tots els públics, i es completa amb un seguit de materials complementaris que ajuden a comprendre l'obra en el seu context i ofereixen les dades més actualitzades que els estudiosos han descobert sobre l'obra.

EDITORIAL BARCINO

FUNDACIÓ CARULLA

Hanc si tot son escursi
 of laiser per aco danar
 arades secula tardar
 tant ac un petit anar
 lansi de nante leuar
 n gra brugiz de cavallers
 e ferres ni fues ni aliars
 e sono emeno brugizors
 Jufres aila sen uay deors
 m cam poc de gran che ros
 esrida quies baros
 etatal oraus combures
 of uerter nouf puefe repondes
 el pres enan ad anar
 arades secula tardar
 si conom uolontarios
 e noues dera remenas

S anafiaz el no sona mor
 H i mou mais qe fi. y. Anglorz